

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Інститут музичного мистецтва
Кафедра методики музичного виховання і диригування

Проблеми музичної освіти учнівської молоді: історія та сучасність

*Збірник матеріалів Другого Міжнародного науково-
практичного семінару*

Дрогобич
2017

УДК 78.087.68(477)
ББК 85.314 (4 УКР)
Х 79

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 7 від 27.04.2017 р.).*

Рецензенти:

Пантюк М.П. – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Філоненко Л.П. – доктор філософії, доцент, завідувач кафедри музикознавства та фортепіано Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, член Національної спілки композиторів України та НТШ імені Тараса Шевченка.

Редактори-упорядники:

Петро Гушоватий – заслужений працівник культури України, професор кафедри методики музичного виховання і диригування Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Зоряна Гнатів – кандидат філософських наук, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Марія Каралюс – заступник директора з навчальної роботи інституту музичного мистецтва, старший викладач кафедри музикознавства та фортепіано Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Проблеми музичної освіти учнівської молоді: історія та сучасність:
матеріали Другого Міжнародного науково-практичного семінару / Ред.-упор. П. Гушоватий, З. Гнатів, М. Каралюс – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, – 2017. – 392 с.

Х 79

Збірник містить матеріали Другого Міжнародного науково-практичного семінару, який відбувся 23 лютого 2017 року в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка. Розглядаються актуальні проблеми удосконалення і осучаснення музичної культури та освіти, ведуться пошуки нових підходів, засад, методів, форм, принципів музично-естетичного виховання, художнього розвитку учнівської молоді.

<i>Шуневич Є.</i> (Дрогобич) Деякі аспекти становлення та розвитку камерного хору "Легенда".....	123
<i>Вавричин О.</i> (Ходорів) "З тобою бандуро, зійшлась моя доля.".....	132
<i>Терех Н.</i> (Львів) Виконавське трактування клавірних творів 17 – 18 ст. з музично-педагогічного погляду: естетико-стильові засади.....	140
<i>Заборовський В.</i> (Львів) Феномен В.Зубицького в контексті сучасного баянного мистецтва.....	153
<i>Фрайт О., Каменяш В.</i> (Дрогобич) Українська програмна фортепіанна музика: пейзажно-етнографічний ракурс образного змісту.....	161
<i>Ороновська Л., Дяківська М.</i> (Тернопіль) Поняття "художньо-образне мислення" та основні етапи його використання на уроках музичного мистецтва з учнями початкової школи.....	169
<i>Теодорович С.</i> (Львів) Застосування мови-прім як засобу врегулювання конфліктів в хоровому колективі.....	178
<i>Альзубейди Альгейс</i> (Київ) Формування навичок композиторської діяльності у майбутніх учителів музики як психолого-педагогічна проблема.....	186
<i>Шмилович О.</i> (Дрогобич) Музична інтерпретація Івана Франка у творчості Богдани Фільц.....	196
<i>Дердзяк Л.</i> (Львів) Ігри-вправи для покращення техніки юного піаніста.....	210
<i>Ороновська Л. Петрик Ю.</i> (Тернопіль) Аплікатура бандуриста як основа формування виконавської техніки.....	220
<i>Марченко Є, Стець М.</i> (Дрогобич) Аналіз психофізіологічних задатків до вокально-виконавської діяльності.....	224
<i>Філоненко Л., Турянський П.</i> (Дрогобич) Творчий доробок Зіновія Бабія в соціокультурному просторі України.....	235
<i>Сятецький К.</i> (Дрогобич) Видавнича, просвітницька й звукозаписуюча діяльність Йосипа Гошуляка – яскравого представника української діаспори.....	245
<i>Ороновська Л., Григорчук Т.</i> Особливості добору та розучування репертуару для аматорського хорового колективу.....	256

Проаналізовані зразки програмної фортепіанної музики пейзажно-етнографічної тематики (з регіональною конкретизацією у назвах) доводять художньо-дидактичну та педагогічно-виховну доцільність їхнього використання в навчальному процесі. Адже архетип рідної природи, що відображує прив'язаність українця до рідної матері-землі, будить спогади про милі серцю куточки, викликає інтерес до незнаних ще місць і краєвидів, служить підґрунтям для виховання почуттів бережливого ставлення до оточуючого довкілля своєї "малої батьківщини" та чутливості резонансу "струн душі" до краси світу. Етнографічні "прототипи" нагадують про свосрідність і багатство культури українського народу, про його єдність у барвистому розмаїтті регіональних сегментів.

Література

1. Клиш В. Українська радянська фортепіанна музика / В. Клиш. – К. : Наукова думка, 1980. – 314 с.
2. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови / О. Козаренко. – Львів : НТШ, 2000. – 286 с.
3. Фрайт О. Фортепіанна творчість Анатолія Кос-Анатольського в контексті здобутків національної музичної культури / О. Фрайт. – Дрогобич : Вимір, 2004. – 90 с.

Лариса Ороновська, Марія Дяківська (Тернопіль)

ПОНЯТТЯ "ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНЕ МИСЛЕННЯ" ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. На різних етапах онтогенезу різновиди понятійного та образного мислення співіснують, взаємодоповнюючи та взаємозбагачуючись. Розумовий розвиток людини характеризується

своєрідністю, де має місце еволюція й інволюція, прогрес і регрес, рух по колу і по спіралі. Образне мислення, відображаючи цю діалектику, виступає не тільки як підготовчий шабел для розвитку інших видів мислення, але і як самостійний вид, який має свою логіку функціонування та динаміку розвитку. Вчені виділяють такі види образного мислення, як предметно-наочне, варіативно-образне, синтетично-образне, символічно-образне, асоціативно-образне.

Мета статті – визначити та уточнити поняття "художньо-образне мислення" та проаналізувати етапи його впровадження в методику проведення уроків музичного мистецтва з учнями початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Сутність, основні характерні риси та функції художньо-образного мислення проявляються через естетичну культуру, через особливості сприймання та оцінювання творів мистецтва, через виявлення спільності і специфічності різних видів мистецтва, а також як психологічні явища пов'язані з вищими емоціями людини. Вивчення зазначених аспектів даної проблеми дало можливість уточнити, що художньо-образне мислення – це різновид асоціативно-образного, пов'язаний з тим чи іншим видом мистецтва, чи з його синтезом; це процес оперування думками і почуттями на основі сприймання художнього образу і особистого життєвого досвіду.

Художньо-образне мислення молодших школярів трактується як пізнавально-творча діяльність, спрямована на усвідомлення змісту образів мистецтва та їх відтворення у музично-виконавській діяльності. Художньо-образне мислення передбачає здатність учнів проводити паралелі між образами мистецтва та явищами життя, має опосередковане відношення до формування системи життєвих цінностей, таких як патріотизм, громадянська відповідальність, повага до батьків, моральна чистота, гуманність, повага до традицій і т. д.

Найважливішою для сучасної системи освіти є об'єднуюча, узагальнююча функція художньо-образного мислення, яка органічно пов'язана з психологічним явищем синестезії – виникненням у свідомості людини взаємодії різних чуттєвих модальностей (візуальної, слухової, кінестетичної), що сприяє створенню полімодальних образів. Саме тому формування музичного мислення і формування художньо-образного мислення є одночасним і єдиним процесом.

Все сказане є стислою теоретичною передумовою у трактовці сутності поняття "художньо-образне мислення" і відповідно – шляхів його формування. Не вдаючись до переказу загальновідомих і досить повно описаних у психологічній літературі вікових особливостей школярів, нагадаємо, що діти цього віку характеризуються пластичністю психіки, допитливістю, щирістю і безпосередністю, витонченою чуйністю. Тому розвиток інтелектуальних здібностей повинен супроводжуватися естетичними почуттями. Емоційна сфера учня є не менш важливим об'єктом розвитку, як і всі інші.

Сприймання будь-яких художніх образів мистецтва (фольклорних у тому числі) молодшими школярами – це складний, специфічний процес. Він характеризується дифузністю, нерозчленованістю, неповнотою.

Відповідні дослідження свідчать, що художньо-образне мислення у дітей цього віку розвинене недостатньо, їх життєвий досвід невеликий, усвідомлені асоціації і знання про те чи інше мистецтво майже зовсім відсутні [1, с.232]. Вся вищезазначена інформація служить опорою у виборі відповідної методики формування художньо-образного мислення дітей.

Одним з найбільш вдалих прикладів активізації художньо-образного мислення є інтеграція інформації та різних видів діяльності, пов'язаної з життям. Під час проведення уроків з елементами інтеграції вчителю потрібно самостійно окреслити зміст навчального матеріалу, його якісний і кількісний склад, мету інтегрованого уроку, спосіб об'єднання навчального матеріалу, характер виховного впливу на дітей тощо.

Мета уроків, побудованих на інтегрованому змісті, полягає в тому, щоб створити передумови для системного розгляду певного явища, поняття, для активізації уяви, фантазії. Відносно уроків музики ці можливості особливі, бо мистецтво музики — це саме життя, це мисле-образ, це почуття у різних гармоніях свого виявлення. Вони мають на меті посилити емоційне сприйняття художнього образу і тим самим посилювати виховну функцію уроку. Перед вчителем проведення таких уроків ставить ряд вимог, пов'язаних з умінням створити певний художній образ, здатний викликати естетичне почуття, а саме: Через активізацію образотворчого мислення у дітей (засобами музики та поезії) викликати почуття поваги до народних старовинних свят на Україні. Через музичні твори, легенди та перекази викликати зацікавленість до минулого нашої країни, відчуття душею велику силу духу предків — воїнів у тяжкі часи нашої історії. Формувати ставлення до своєї Батьківщини за допомогою емоційного сприйняття інформації уроку. Розвивати творчі здібності молодших школярів, їх мислення, уяву, підтримувати та виховувати в них прагнення до самостійності, вміння аналізувати, доводити. Під впливом синтезу мистецтва впливати на емоційну сферу, формувати чутливість, доброзичливість, високі духовні якості. Пробудити відчуття вічності природи, відчуття вічних цінностей мудрості народу, відчуття єднання проблем сьогодення з сивою давниною, активізувати слуховий аналізатор, навчити сприймати життя через слух, звуковими образами, сформувати переконання, що здоров'я фізичне невід'ємне від здоров'я духовного. За допомогою пояснення глибинних знань наших предків про енергію і основні принципи Світобудови, впливати на самопізнання дитиною оточуючого світу. За допомогою емоційного переживання, викликаної художніми образами, уводити дітей в стан внутрішнього очищення (катарсису), що робить процес виховання більш ефективним і впливає не тільки на свідомість, а й на емоційне пізнання світу дитиною. Враховуючи особливості художньо-естетичного сприйняття, інтегрований підхід до уроку музики повинен базуватися на принципі емоційно-асоціативного узагальнення [2].

Доцільно звернути увагу на те, що саме народознавство фактично є похідною наукою від фольклору. А сам фольклор є явищем синкретичним, інтегративним, де вже закладені і сплетені воєдино і музика (спів) і поезія, і колір, і живий пейзаж, і рух. Важливою рисою уроків у початкових класах є те, що дітям не слід давати надто багато "знань про...", важливіше включати їх в саму дію (хороводи, ігри, обрядові дійства, звичаєві правила поведінки). Діти самі повинні бути носіями фольклору, оживляти його для самих себе.

Проводячи інтегровані уроки музичного мистецтва та народознавства, учитель повинен спиратися на той життєвий досвід, який уже мають діти. Він здобутий у сім'ї, школі, під час спілкування зі старшими дітьми. Адже все починається з найменшого і найсвятішого – рідної хати, материнської пісні, родовідної пам'яті. Переступивши поріг рідної хати, дитина опиняється у широкому світі. Ним є вулиця, школа, село, де минає дитинство, найперші друзі, сусіди, люди, які чимось незвичайні, цікаві й прекрасні, рідна природа. Це хвилюючі теми бесід з дітьми про рідне село, рідний край, рідну землю, берег дитинства. Вони близькі і зрозумілі дітям, викликають іскру пізнання і любові... Поступово від поняття роду, рідного краю учитель веде дітей до пізнання суті рідного народу, його святинь – мови, пісні, казки, звичаїв...

Далі – уроки, що дають найелементарніші знання про фольклор і звичаї українського народу. Діти уже децто знають про це. Наприклад, багато хто з них ходив колядувати, шедрувати, брав участь у русальних обрядах, знає чимало ігор. Виходячи з матеріалу, знайомого дітям, слід будувати урок. Це мають бути "живі уроки", де використовується фольклорний матеріал з багатим наочним матеріалом. При цьому учні повинні одержати найяскравіші зорові, слухові, емоційні враження, розучити народні пісні, колядки...

Звичайно, не можна покладатися лише на самих учнів. Інтегровані уроки музики і народознавства повинні стати тим місточком між школою і селом, між поколіннями, тією єдиною ланкою, яку ми сьогодні втратили... Тому бажано було б запрошувати на уроки сільських оповідачів, співаків, людей, які грають на народних музичних інструментах, а також їх виробляють. Такі уроки можна

проводити на лоні природи. Крім оповідачів, співаків та музик на урок також можна запрошувати членів того чи іншого гуртка, які продемонструють дітям свої вміння і тим самим зацікавлять їх. А вже потім, коли сформоване відчуття народної творчості, можна давати знання, інформацію.

У цьому і специфіка інтегрованих уроків музики і народознавства (фольклору) в початкових класах: інтегрується не знання(його у дітей ще дуже мало), а - емоційне пізнання світу. Тематика уроків музики, інтегрованих з народознавством, може бути дуже різноманітною і охоплювати різні сторони життя людини. Але все ж, вона має бути пов'язана з логікою розвитку дитини. Спочатку цілий світ дитини – це мати і її колискова пісня. Ця тематика є дуже складною для втілення, тому що дітям не треба давати теоретичних понять, навчань, знань. Дітям слід дати емоційне пізнання, чуттєве самоусвідомлення того глибинного, що є в кожній дитині. Тематика таких уроків, як правило, поетизована: "Ходить сон коло вікон"; "Мати-сонечко і мати-пісня"; "Все починається від колісанки". Близькою до "материнської коліскової" є тема "Мій родовід". Назви можуть бути різні: "Роде мій красний, роде мій прекрасний"; "Сім колін предків твоїх вершать судьбу внуків твоїх"; "Від роду до народу" і т. д.

Поняття "рідного" пов'язане з рідною природою. Оскільки на Україні до Природи-матінки ставилися традиційно з великою повагою і любов'ю, це ставлення варто плекати в дитини з ранніх літ. Це безліч тем, пов'язаних з деревами і квітами, з птахами і звірами, із сонцем, місяцем, вітром, зорею, водицею, травицею. Український фольклор має безліч хвилюючих легенд, казок, переказів, пов'язаних з природою. Уроки на тему "Людина і природа" є практично невичерпними. Окремою тематичною групою є уроки, присвячені історичному минулому нашої країни (період Козаччини, Вітчизняної війни та ін.). Тематика таких уроків пов'язана із взаєминами людей, з долями, щастям чи нещастям. Ці теми більш відповідають дітям, починаючи з 2-го класу.

Особливими "вічними" темами, які дітям цікаво вивчати кожен рік, є уроки, пов'язані з обрядовою та святковою тематикою. Знайомство з цими

темами дається у залежності з віковими особливостями сприйняття дітей. Це теми, присвячені Різдву Сонця, Різдву Христовому, Масляній, Стрітенню, Благовіщенню, Великодню, Зеленим святам, Івана-Купала, Обжинкам.

Взагалі уроки музики, мистецтва та народознавства мають тісно поєднуватись з позашкільною (*гуртковою*) роботою. Потрібно не лише дізнатися про існування колядок, щедрівок, веснянок, свята Купала тощо, а, перейнявши давні традиції, звичаї, обрядову поезію, внести її у повсякденне життя, побут (*участь у фольклорних, танцювальних, драматичних, а також у гуртках декоративно-прикладного мистецтва*). Ці уроки мають поповнювати душі, почуття наших дітей [3, с. 134 - 203].

Саме вплив на почуття є основою реалізації виховної функції фольклору. На думку вчених, специфіка її торкається аспекту катарсису у вихованні. До речі, ряд авторів вважають, що метою процесу виховання повинно бути досягнення духовного катарсису, духовного очищення особистості на основі загальнолюдських цінностей та ідеалів

Феномен українського фольклору як виховної цінності пов'язаний саме з його здатністю викликати катарсис, очищати, облагороджувати сутність людського "Его". Саме цим мотивується доцільність впровадження найрізноманітнішої українознавчої тематики в навчальний процес школи.

У педагогічному процесі істотне значення мають питання, пов'язані з тим, яку фольклорну інформацію і коли доцільно давати дітям. До цих проблематичних питань істотно додається ще одне – як, якими методами залучати дітей до знань про свій народ. Адже від цього залежить національна свідомість підрастаючого покоління, його мораль, патріотизм, громадська відповідальність, а як результат – життєздатність держави, її майбутнє.

Дитина в початкових класах повинна не стільки "знати", "зрозуміти" і "усвідомлювати", скільки відчувати, уявляти, вслуховуватися і вдивлятися. Але, мабуть, найважливіше – розбудити серце, привести дитину до катарсису, до очищення душі, серця і лише тоді до усвідомлення, переконання та відповідної поведінки.

Немає смислу дітям в початкових класах говорити про рідний фольклор, дитина повинна "дихати" ним, "купатися" в енергетиці цього надзвичайного витвору наших предків. І тільки потім, коли всі ці звичаї та обряди, пісні і забави стануть рідним "повітрям", доцільно говорити про фольклор, аналізувати його естетичну та художню цінність, поділяти за жанрами, за тематикою тощо.

Якщо спробувати відтворити в своїй уяві "життя" тієї іншої пісні, колядки, веснянки (літературно-музичного твору, який передавався із уст в уста), ми зрозуміємо, що цей літературно-музичний твір не міг існувати в просторі-часі сам по собі, його обов'язково супроводжувала або певна драматична дія, закарбована звичаями, обрядами (наприклад, колядування, весільні пісні, похоронні плачі), або, як сьогодні кажуть, "рольова гра". До цього складного процесу додавалася вишивка, різьба, розпис на глиняних виробах. Звернемо увагу на те, що все це існувало у взаємодії та впливало на формування свідомості людей, їхнього національного образу світу, менталітету нації. Висмикнута колядка з різдвяної святодії втрачає свій смисл, красу, вона є повноцінною лише в комплексі зі всіма іншими компонентами досконало відшліфованого звичаєвого дійства. Те саме можна сказати про веснянки, про обжинкові пісні, про весільний обряд. У фольклорі органічно закладена здатність (а точніше – необхідність) поєднання найрізноманітніших компонентів, які додають художньо-образної виразності, дають змогу цьому чи іншому образу якнайкраще передати глибинну сутність людського життя. Навіть ліричні пісні, які, здавалося б, найменше пов'язані зі звичаями і обрядами, поєднані з природою настільки органічно, як і повинно бути поєднане наше життя. Якщо комусь доводилося чути народну ліричну пісню, виконану на природі, той не міг не вловити різниці з її звучанням в кам'яних стінах

Теоретично було визначено, що шлях до розуміння художнього образу лежить через активізацію чуттєвого сприйняття (емпатію). Методика цього процесу, що відображена в літературі, така:

По-перше, важливим є ставлення самого вчителя до фольклорного матеріалу, застосовуючи який здійснюється інтеграція. Якщо це ставлення індиферентне, вчитель не зможе сформувати у дітей емоційно-естетичної зацікавленості до уроку.

По-друге, доцільно використовувати так зване "занурення" в художній образ. Правда, воно, у даному випадку, можливе тільки при синтезі музичного матеріалу зі словом, драматургічним дійством, будь то обряд, традиційне свято, звичай чи певна життєва ситуація, яка створила пісню. Наприклад, історична пісня, дума не зацікавить сучасну дитину без відтворення, своєрідного словесно-образного оживлення життєвої ситуації, яка породила цю думу. Щедрівка, колядка, вирвана з обряду, не заіскриться всіма своїми барвами космічноїмагії та людської віри. І так у всьому.

По-третє, був використаний метод, який фактично став основним на уроках з фольклорним матеріалом. Це схоже на "театр одного актора" (термін І. Зязюна), де вчитель виступає і в ролі ведучого, і в ролі окремих дійових осіб, і виконавця пісень, які органічно поєднані з контекстом уроку. Але на таких уроках в початковій школі є дуже важливим вміння вчителя залучити дітей до активної співучасті, а в окремих моментах і до співтворчості. Тому ми дали йому назву – "урок-образ". саме він створює такі умови, щоб діти могли відчутти глибину і поетичність пісенних художніх образів, пережити їх і через пробуджену чуттєвість осягнути їх. Безумовно, тут панують загальновідомі золоті принципи: від більш легкого, доступного до більш складного, послідовно і систематично.

Висновки. Отже, лише після того як дитина повноцінно змогла сприйняти художні образи на рівні чуттєвості, інтуїції, вчитель може собі дозволити розмірковування, співставлення, пояснення. І знову ж таки весь цей вербальний дискурсивний процес повинен бути максимально збагачений метафорами, алегоріями і всякого роду порівняннями. Саме завдяки образності він повинен бути яскравим і доступним розумінню дитини початкових класів. Пригадаймо — і дискурсивні, і "цілісні" структурно-образні інтелектуальні процеси створюють в результаті певну ідеальну модель дійсності, свосрідний образ світу. Ми повинні не протиставляти ці типи мислення, а поєднувати їх, створювати умови для їх взаємодоповнення взаємозбагачення.

Література

1. Падалка Т.Н. Опосредованные педагогические воздействия в системе формирования эстетического отношения личности к искусству / Падалка Т.Н. // Формирование эстетического отношения к искусству. В 6 т. М. : Изд. АПН СССР, 1991. - Т. 1. - С. 232-236.
2. Потебня А.А. Объяснения малорусских и сродных народных песен. В 2-х томах. – Варшава / Потебня А.А. / Т. 1. – 1883., Т. 2. – 1887.
3. Стельмахович М.Г. Етнопедagogіка / Стельмахович М.Г. – К., 1994. – 229 с.

Світлана Теодорович (Львів)

ЗАСТОСУВАННЯ МОВИ-ПРИМ ЯК ЗАСОБУ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ В ХОРОВОМУ КОЛЕКТИВИ

У даній статті досліджено використання мови-прим у мистецькому колективі, а також відслідковано традиції розвитку українського хорового мистецтва від давніх часів до наших днів. Акцентовано увагу на психологічному розвитку диригента-хормейстера як очільника та наставника хорового колективу.

Ключові слова: хоровий колектив, свідомість, мова-прим, психологічна зрілість.

Постановка проблеми. В умовах українського сьогодення відбувається зростання інтересу до хорової музики, її багатовічних традицій, глибинних пластів її духовної культури.

В сучасному мистецькому житті України значно збільшилась чисельність хорових колективів, які гідно демонструють високий рівень хорової школи України як всередині країни, так і за кордоном. Особливої актуальності набуває зараз особистість хормейстера, його психологічна готовність до роботи з колективом співаків.